

**A „VISSZATÉRÉS” MOTÍVUM TARTALMA ÉS FUNKCIÓJA
A KÜLDETÉS ÉRTELMEZÉSÉBEN ÉS TELJESÍTÉSÉBEN
(A. PLATONOV: „ЕФИРНҮЙ ТРАКТ” 1928—30
ÉS A „ДЗСАН” 1933—35 MŰVEI ALAPJÁN)**

KULACSIK JULIANNA

ANDREJ PLATONOV (1899—1951) életműve a 20-as, 30-as évek orosz-szovjet irodalmának egyik legsajátosabb, összehasonlíthatatlanul egyéni tartalmú és nyelvvezető filozófiai prózája. Korai, a 20-as években született elbeszéléseihez viszonyítva jelentős változásokat fedezhetünk fel a 30-as években írott prózai alkotásaiban, melyeknek problémafelvetése, hangvétele a platonovi filozófiai koncepció és valóság-szemlélet elmélyüléséről, árnyaltabbá válásáról tanúskodik. Az általunk elemzésre kiválasztott két mű témaválasztását, problémafelvetését tekintve távol áll egymástól. Az „Ефирный тракт” a 20-as évek végén született, egy tudományos-fantasztikus trilógia harmadik része. A „Джан” a 30-as évek ún. érett korszakában íródott, egy reális, aktuális társadalmi alapszituációból kiinduló, mitológiai mélységek felé kitáguló kisregény. Mindkét mű alaptörténete mögött többértelmű, többértű gondolati mélytartalmat fedezhetünk fel. Ezen a mély gondolati szinten fogalmazódnak meg a platonovi életmű filozófiai kulcskérdései, melyek a két, egymástól látszólag független mű találkozási pontjai, melyek az összevető elemzésünket indokolttá teszik.

Mi az ember létezésének, tevékenységének célja, értelme? Hogyan valósíthatja meg az ember saját boldogságát, a világ valamennyi elemével való harmonikus együttlétezés hogyan érhető el? Mi az ember személyiségformálódásának, önmaga megismerésének és megteremtésének útja, milyen belső és külső tényezők határozzák meg az ember önmegvalósítását? Az egész platonovi életművet meghatározó kérdésekre adott válaszok, ha nem is azonosak, de egymást erősítve összecsendülnek a két műben.

Platonov filozófiai rendszerében az ember személyiség-kibontakozásának, önmegvalósításának és boldogságkeresésének egyik lehetősége és módja a hősök térbeli „vándorlása”, mely egymást követő folyamatos, elindulásokból és visszatérésekből összetevődő, végső soron körforgásszerű, spirális mozgást jelent. A „Vándorlás”, „elindulás”, „visszatérés” Platonov prózájában többjelentésű, szimbólumértékű filozófiai fogalmak. Nemcsak térbeli és időbeli mozgást, változást jelentenek, hanem az ember szellemi-lelki elindulását, kitárulkozását, illetve létének korábbi szellemi-lelki állapotához, egy megelőző létkategóriához való visszatérését, visszaazonosulását is jelenti.

Mindkét mű hőseinek — Mihail Kirpicsnyikovnak és Nazar Csagatajevnek összetett, többállomású térbeli vándorlása — küldetésük teljesítésének feltétele és lehetősége. Küldetésük eredeti tartalma és teljesítésének eredményessége, személyiségük térben és időben való mozgása a nyilvánvaló hasonlóság mellett olyan lényeges eltéréseket is mutat, amelyek feltétlenül a platonovi koncepció változását tükrözik.

A hősök küldetésértékű feladatot vállalnak, amikor az egész emberiség jólétének és boldogságának megvalósítását (Kirpicsnyikov), illetve a dzsan nép megmentését, nem-létből való kivezetését (Csagatajev) felvállalják.

Kirpicsnyikov az önmaga által megfogalmazott feladat teljesítéséért vándorol a térben, ez a feladat vándorlásai során lényegében változatlan marad: az éter-pálya titkának megfejtése, gyakorlati megvalósítása útján az egész emberiség jólétét, boldogságát véli megvalósítani. Célja tartalmát tekintve is naív, utópisztikus, a megvalósítás útja hasonlóan elvont, körvonaltalan: Kirpicsnyikov a tér legyőzésében, meghódításában keresi a küldetés megvalósításának lehetőségét, úgy véli, a boldogság megvalósításának fő akadályja az embereket elválasztó térbeli távolság. Ezért indul még távolabbra, Amerikába, vándorlásainak térségét a beláthatatlanságig, végtelenségig tágítva. A Kirpicsnyikov által felvállalt küldetés, a megvalósítás eltervezett módjának platonovi értékelését Marija, Mihail felesége fogalmazza meg gondolataiban. Férje célját — hogy a világ, az anyag titokzatos belső lényegét megfejtse, megértse — még megérti, de a cél megvalósításának Mihail által választott útját nem tudja elfogadni. Felfoghatatlan számára, hogyan képes Kirpicsnyikov a lágy, meleg, igazi emberi boldogságot felcserélni egy elvont, magányos eszme rideg sivárgásával. Marija számára a boldogság, harmónia forrását a szeretett emberek lelki-szellemi és térbeli-fizikális közelsége, az emberek összetartozása és összetartása jelenti. A boldogságnak ez a platonovi értelmezése a fjodorovi „*братство всех людей*” gondolat visszacsengése. Kirpicsnyikov esetében a szülőföldre való térbeli és szellemi-lelki visszatérés csak egy közbenső állomás, érintkezése, visszaazonosulása az ősi közeggel múltékony, felületes. Az általa felvállalt küldetést nem képes megvalósítani, csak a következő tudós-feltaláló nemzedék képviselője, Jegor. Mihail és Marija fia a boldogság „anyai” és „apai” értelmezésének egymásba vetítésével keresi az élet, a világmindenség titkát. Az apa vándorlásai, az ősökötől örökölt nyughatatlan vándorlás belső kényszere mellett meghatározóvá lép elő személyiségében az élő, lélegző élet, a szeretet, együttérzés, az emberi melegség — mint ősi erőforrások felismerése: „... ишу — корень мира ... я думаю о тебе... Я тоскую о тебе, но меня гонят вперёд мои беспокойные ноги и моя тревожная голова. ...жизнь — порочный факт, и каждое дышащее существо — чудо и исключение... ..мне хорошо думать о своей милой матери и беспокойном отце.” (1) ezekkel a szavakkal fejeződik be Jegor anyjához írt levele. A platonovi koncepció szerint tehát a küldetés gyakorlati-technikai oldalának megvalósítása nem azonosítható a harmónia, az emberiség boldogságával, ez Platonov végső gondolati összegzése a tudományos-fantasztikus trilógiával kapcsolatban. A boldogság, harmónia állapota csak megközelíthető, teljes megvalósulása a jövő szférájába vetődik Platonov műveinek nagy részében.

Csagatajev kívülről kapott feladatát — megtanítani a dzsan népet a szocializmusra — térbeli vándorlása során átértelmezi, küldetésértékű céllá emeli. Visszatérve szülőföldjére, visszaazonosulva a dzsan nép élet-halál határát jelentő létállapotába, átfogalmazza célját: az élet számára kell megmenteni a népet, hogy aztán újjászületett életvággyal ki-ki a maga útját követve, saját boldogságát elérhesse.

Csagatajev térbeli és szellemi visszatérése a dzsan néphez vándorlásának végső pontja, a küldetés teljesítésének közegébe való visszatérés. Bár ez nem egyfajta statikus állapotot jelent, a vándorlás folytatódik: Csagatajev elindítja a teljes testi és szellemi mozdulatlanságba dermedt népet, ez a térbeli, elmozdulás kezdetben szűk körben, körforgásként valósul meg, ezt a perspektívátlan tünő vándorlást követi a népével együtt.

Mint már említettük, a vándorlás, körforgás fogalmak a platonovi felfogás szerint térbeli jelentésükön kívül szellemi, érzelmi kitárulkozást, elindulást is jelentenek, a Csagatajev átértelmezte küldetés éppen azon a ponton valósul meg a műben, amikor a térbeli vándorlást követően a dzsan nép mint személytelen, arctalan tömeg a

csoportos szellemi-érzelmi statikus alig-lét állapotából kimozdulva individumokra „bomlik”. A csagatajevi küldetés megvalósulásának két fázisa közül (az első az élet-ösztön feltámadása — a materiális táplálkozás szintjén) az jelenti a személyiséggé, individummá válás pillanatát, amikor a nép szétszóródik a térben, elindul saját boldogsága felé. Szimbólumértékű a dzsan nép térbeli helyzetének perspektivikus változása: egy helyben (a kiüttalan, mélység benyomását keltő Szári-Kamis medencében) való mozdulatlanlanság, ezt követően a horizontális jellegű körkörös vándorlás, majd a horizontálisan és vertikálisan is táguló (Csagatajev egy magaslatról néz a szétszóródó emberek után) sugarasan többirányú mozgásban a szellemi-lelki elmozdulások stádiumait ismerjük fel. A dzsan nép a teljes szellemi-lelki mélypontról az életösztön feltámadásán át elindul az egyéni boldogság megvalósításának útján. Ily módon Csagatajev az átértelmezett, reális körülményekhez igazított küldetését teljesíti.

Csagatajev a térbeli visszatérésen túl teljes szellemi-lelki visszaazonosulás szintjén is visszatér a dzsan néphez. Ez a visszaazonosulás válik Csagatajev személyiségében erőforrássá, ennek a visszaazonosulásnak eredményeként képes az elvont, magányos eszmét (szocializmusra tanítani a népet) igazi, humánus tartalommal megtölteni, Csagatajev számára a boldogság, harmónia és önmegvalósítás lehetősége — Marija Kirpicsnyikovához hasonlóan az emberek térbeli-fizikális és szellemi-érzelmi közelsége, összetartozása — az élet fenntartása és védelme érdekében. A platonovi filozófiai rendszerben alapvető morális és egyben esztétikai kategóriává is válik az élet.

Kirpicsnyikov és Csagatajev térbeli és szellemi vándorlásának folyamatából a szülőföldre való visszatérés mozzanatát emeljük ki elemzésünkben.

Mihail Kirpicsnyikov, a tudós feltaláló kutatásainak kudarcra döntő belső változást hoz személyiségében. Átértékelve eddigi törekvéseit, eredményeit, arra a meggyőződésre jut, hogy feladata nemcsak egy tudományos-technikai probléma megoldása, hanem egy magasabbrendű általános emberi probléma, a létezés titkának a megfejtése is. Ehhez érzi szükségyszerűnek visszatérését személyisége, léte egy korábbi állapotába: a természettel való ősi, ösztönös együttlétezés állapotába. Elindulását belső késztetés motiválja: „...надо пуститься пешему по земле...”(2).

Csagatajev, a frissen végzett diplomás közgazdász meghatározott feladatot kap a Központi Bizottságtól, amelyet csak megérkezése után fogalmaz majd át. Mindkét hős meghatározott céllal tér vissza a régen elhagyott, de lényegében változatlan szülőföldre.

Szükségesnek érezzük itt összevetni a gyermekkor színhelyétől való eltávolodásukat is, amely nemcsak térbeli eltávozás volt, hanem személyiségük, szellemiségük megnyílásának, kitarulkozásának lehetősége és módja is. Külső és belső motiváló tényezők hatására korábbi személyiség-állapotukból — az ösztönös, már-már öntudatlan létből — átléptek a tudatos, értelmes intellektuális létszférába. Kirpicsnyikov elindulása belső, tudatos motivációra vezethető vissza: már felnőttként, saját elhatározása alapján indul el a térbe, hogy a világ titkait megismerve annak átalakítójává váljon. Csagatajev elindulásának külső motivációja van: gyermekkorában, anyja küldi el magától, amikor a dzsan nép az alig-lét állapotában, fizikai, szellemi és érzelmi végkimerülésben vegetál. A gyermek Csagatajev tragikus mélységű fájdalommal éli át a magárahagyottság, eltaszítottság érzését. Elszakadása a gyermekkor közegétől érzelmileg árnyaltabb, mélyebb lenyomatot hagy a személyiségében — tehát hitelesebben felidézhetővé, újra átélhetővé válik — és árnyaltabban követhetjük majd nyomon visszatérését is ebbe a közegbe, mint Kirpicsnyikov esetében.

Visszatérésükkor első találkozásuk, érintkezésük ezzel a közeggel és a múlttal

nem emberekkel való kapcsolatokban, hanem az anyai — kibocsátó, érintetlen természettel való újraazonosulásukban valósul meg. A gyermekkor színhelye mindkét műben a teljes lelki árvaság, kitaszítottság, mozdulatlanságba dermedt emberi lelki-állapot megjelenítője, szimbólumértékű táj. Szinte kilépünk a korábbi reális közegből és időből a hősökkel együtt, és legendisztikus, valószínűtlenül mozdulatlan, nyomasztóan sivár világba kerülünk. A táj apokalipszis utáni hangulatot áraszt, az örökkévalóság, végtelenség, és mozdulatlanság érzetét kelti. Ez a táj nem egyszerűen helyszín, mély gondolati és érzelmi töltést kap: a hősök szelíd, mélyről fakadó együtt-érzéssel és szánalommal haladnak vissza múltjuk szférájába.

A visszaazonosulás folyamata belülről indul el a hősökben. Kirpicsnyikov már a vonaton utazva döntő belső változáson megy át: „... Очувтившись в вагоне, Кирпичников сразу почувствовал себя не инженером, а молодым мужичком, и повёл беседу ... на живом деревенском языке.” (3). Kirpicsnyikov kilép intellektusa szűk kereteiből, tudományos problémák megoldására beszűkült személyisége újra kitárulkozik. A következő mozzanat a látvány szintjén valósul meg: Kirpicsnyikov úgy jelenik meg a gyermekkor szférájában, mint ismeretlen, magányos vándor, személyiségjegyeit levetkőzve kilép korábbi énjéből: „...шёл человек. Кто знает, кем он был...” (4).

Ezek a visszaazonosulás első, legegyszerűbb érzékelhető stádiumai. Platonov ezt a folyamatot nem minőségi visszalépésként, hanem a személyiség kitárulkozásának, teljesebbé válásának egyik lehetőségeként értékeli. A mérnökből újra egyszerűen falusi ember lesz — az ember — человек szó különös értelmet és hangsúlyt kap. Egyfelől kifejezi Kirpicsnyikov beleolvadását a szülőföld közegébe, másrészt a mérnök — инженер szóval szembeállítható: Kirpicsnyikov ember-állapota a korábbi mérnök-állapothoz képest élettelibb, árnyaltabb, a platonovi erkölcsi értékrend szerint tartalmasabb lett. A mérnök-ben az ész, értelem, intellektus ereje dominál, az ember-ben felülkerekedett a lélek, az együttérzés, szánalom és türelem hallatlan ereje.

E „gyenge erők” (Platonov megfogalmazásával) felülkerekedése, a visszatérés hosszú tér- és időigényes folyamat, csak folytonos térbeli mozgás és belső szellemi változás eredményeképpen valósul meg. Ebben a folyamatban a táj, a természet elemei passzív, befogadó közegként viselkednek. Csak az ember halad, de még az ő mozgása is alig érzékelhetővé, a végtelenség és időtlenség részévé válik, az egy helyben járás, illetve a körben járás érzetét kelti. A közeg az idő múlásával nem változik — mintegy megáll az idő. Az ember változik, de képes visszatérni térben és belső állapotában egy korábbihoz, tehát az idő számára visszafordíthatóvá válik.

Kirpicsnyikov visszaazonosulásának következő mozzanata a vízivás, ami ezen a hűvös, nyirkos hajnalon értelmetlennek és szükségtelennek tűnik: „... в такую погоду, в сырость... не пьётся даже беруны.” (5)

A vízivás célja nyilvánvalóan nem a testi szükséglet, a szomjúság csillapítása. Amikor a vándor mohón, jóízűen issza a szülőföld vizét — a vele való fizikai-materiális értelemben vett visszaazonosulás valósul meg. Az ember a szimbólumértékűvé vált közeget nemcsak hangulati és látványszinten fogadja be, hanem anyagszerűségében is magába fogadja.

Ugyanez a tartalma Csagatajev szülőfölddel való fizikális-materiális azonosulási kísérleteinek. Útközben ő is leszáll a vonatról, gyalogosan folytatja útját, feltámad benne is a vágy, hogy a közvetlen testi összeolvadás szintjén térjen vissza a rég elhagyott közegbe. Ez az igény először gondolati szinten fogalmazódik: „Чагатаеву иногда хотелось выйти из поезда и пойти пешком, подобно оставленному всеми ребёнком.” (6)

Az élet körforgáshoz hasonló mozgásának fjodorovi gondolatát idézi ez a vágy, Csagatajev számára ez egy már korábban átélt állapot visszaidézése: ugyanabba a fizikai, szellemi és lelkiállapotba kerül vissza, amelyet a múltban már átélt, amikor anyja magára hagyta a pusztaságban — ez az állapot a közvetlen testi érintkezés, együttlétezés a térrel, és a teljes kirekesztettség, szellemi-lelki magárahagyottság érzése.

Csagatajevben éppen ez a vágy-állapot a forrása a kívülről kapott feladat szubjektív átfogalmazásának. Küldetését abban látja, hogy felnőtt, tanult emberként, aki testi-szellemi, érzelmi értelemben is tágas térségekben mozgott, visszatérjen anyjához, léte forrásához, hogy megmentse vagy méltón eltemesse. Ez a feladat-értelmezés biblikus tartalmú és hangulatú: feltámasztás-értékű lesz a dzsan nép felemelése a testi-szellemi nemlét állapotából. Anyja méltó eltemetésének gondolata is biblikus tartalmú, az anyafölddel való teljes fizikai visszaazonosulás alternatíváját jelentené.

Csagatajev visszaazonosulás-vágya egyszerű természetes módon elhatározással és cselekvéssé válik: útközben egy hívogató madárhangot meghallva a sztyepp felől, az anyaföldre tett első lépés után azonnal belemerül, fizikai értelemben eggyé válik a gyermekkorai állapotát és hangulatát őrző közeggel. A sztyepp madarainak hangja kettős tartalmú — egyrészt reális tartalma szerint a sztyepp őshonos madarainak hangja. Valós megjelenésük, hangjuk másrészt felidézi Csagatajevben a régmúlt gyermekkor hangulatát. A felidézett múlt azonban már nem anyagszerűségében érzékelhető, hanem csak értelemmel felfoghatatlan, szavakkal megfogalmazhatatlan, csak hangulatában felidézhető szféraként jelenik meg. Ez a felidézett szféra azonban Csagatajev érzéseinek, ösztöneinek legmélyebb zugát érinti meg. Azonos mélységgel éli át újra a teljes védtelenség és magárahagyottság érzését — amely, úgy érezzük, érintetlenül megőrződött személyiségében. A szülőfölddel való érintkezés képes benne ezt az állapotot újra életre kelteni.

Csagatajev képes azonosulni a szülőföld elemeivel, hangulatával, mert magában hordozza őket emlékek, benyomások formájában, képes visszatérni személyiségének korábbi állapotába.

Ez az azonosulás egyoldalú. Csak Csagatajev éli át teljes intenzitással a felismerés és azonosulás élményét — a sztyepp élő és élettelen elemei nem hordozzák magukban a múlt emlékképeit. Csagatajevnek át kell élnie ezért a „be-nem-fogadás”, illetve „vissza-nem-fogadás” élményét is.

Látvány-, hang-, illathatásain keresztül érzékeli és átéli a távollétében változatlan, öntudatlanságba dermedt táj hangulatát, együttérzéssel és szájalommal közelít hozzá. De az alvó, mozdulatlan közeg nem adja meg számára a benne való feloldódás élményét — közömbös marad, „elhúzódik” Csagatajevától. Az ösztönök szintjén létező, tudattalan, emlékezni nem képes valóságsszféra a platonovi létezés modellek egyike. Nem alacsonyabbrendű, csupán más jellegű mint a tudatos, racionális; emlékezni képes létezésmodell, amelyből Csagatajev visszatér. A sztyepp létezésmodellje törvényszerűségeivel, titokzatos összerezendzettségével, változásaiával avagy változatlanságával teljes egységet, harmonikus egészet alkot.

A visszatérés következő stádiuma a tevével való találkozás. A teve létezésmodellje, belső állapota hasonló a dzsan népéhez. A pusztaságban kimerülten vergődő, létét kinnal fenntartó állat nem véletlenül emberszerű — a dzsan nép állapotát vetíti előre.

A teve nemcsak külsőségeiben (sovány, félig fekvő testhelyzet) hanem szomorú tekintetével is a dzsan népet idézi. Csagatajev és a teve találkozása, a közöttük létrejövő kapcsolat magában sűríti mindazt, ami később a hőssel és a dzsan néppel tör-

ténik. Ez a kapcsolat már nem egyoldalú, az eddig közömbösen várakozó, a pusztulást elfogadó állapotból a teve kiszakad, lábra áll és követi Csagatajevet. Testi felátadása, lábraállása előkép a dzsan nép talpraállásáról, fizikai-szellemi elindulásáról.

Csagatajev megmenti a tevét a fizikai pusztulástól, belevonva az életet fenntartó örökös körforgásba: feltáplálja ördögszekér-fűvel, később pedig a teve mások életének forrásává válik. A tevében ez a találkozás tudati—érzelmi változást is kivált: a magánytól való félelem és egy másik élőlényhez való kötődés igénye csaknem emberi tartalmú érzéseket vált ki benne.

A visszatérés újabb mozzanata Csagatajev találkozása Szufjánnal. Az öreg, sokat tapasztalt, a már-nem-lét állapotához közelítő, Fedoszijjal való találkozás Kirpicsnyikov visszatérésében is különös jelentést nyer. Mindkét hős számára a magány, a lelki árvaság feloldását jelenti az öregemberekkel való találkozás. A találkozás körülményeinek, a két öreg létezésmodelljének, gondolati funkciójának hasonlósága szembetűnő. Mindkét öreg a teljes mozdulatlanság, megállapodottság állapotában van a visszatérő fiatal vándorokkal való találkozáskor.

Kirpicsnyikov egy faluszéli kunyhóban találja Fedoszijt, aki ülve fogadja az érkezőt. Az a benyomásunk támad, mintha időtlen idők óta ezen a helyen lenne, annak ellenére, hogy a vándorral való beszélgetésből kiderül: ő is hosszas vándorlás után állapodott meg szülőföldjén. Ízes falusi nyelven folytatott rövid beszélgetésük lényegében a testi-szellemi létezés öntudatlan szférájába visszatért tudós-feltaláló értelem és a gyakorlatias, bölcs, tapasztalatokon megedződött józan paraszti ész találkozása.

Kirpicsnyikov a találkozás után visszalényegül egyszerű mesteremberré. Az őt kibocsátó emberi közeg visszafogadja Fedoszij személyében, mert Kirpicsnyikov megőrizte eredendő énjének meghatározó vonásait, képes azokat újra életre kelteni önmagában.

Ekkor fogalmazza meg véglegesen feladata, küldetése lényegét, miután az őt visszafogadó közeg — Fedoszij szavaival — ezt jóváhagyta, igazolta szükséges és nagyszerű voltát. Megújult erővel és meggyőződéssel indul újra útnak a védtelen térségbe. Vándorlásainak célja: „... достигнуть богатой жизни...” (7) valahol azonos Fedoszijével „... в поисках праведной земли...” (8) De míg Fedoszij vándorlása ösztönös, konkrétan körvonalazott cél nélküli, Kirpicsnyikov vándorlásainak pontosan megfogalmazott feladat elvégzése a célja: „...отыскать эфирный тракт...” (9)

Kirpicsnyikov ez után a találkozás után, elhagyva szülőföldjét, ismét elindul messze térségek meghódítására.

Szufján, Fedoszijhoz hasonlóan magányosan, elkülönülten él egy földbe vájt kunyhóban. Az emberi létezés minden stádiumát átélte, az igazságot felismerte és megértette, már szinte megkövült alig élő lény. A valóságot már teljes mélységében megismerte, abban újat, ismeretlent nem talál. Fedoszij és Szufján az emberi lét- és tudatállapotok egymást követő stádiumában vannak: Szufján személyiségében koncentráltan és mélyebben találjuk meg Fedoszij személyiségének alapvonásait, aki mintegy előtípusát jelenti. Szufján az emberi világot megismerő útjának, vándorlásainak és létének legvégső pontján áll, a lét-nemlét mezsgyéjén.

Ő az első ember, akivel Csagatajev az ősi, ösztönökön alapuló létezés módba való visszatérése során találkozik. A közöttük létrejövő kapcsolat már nemcsak szavak szintjén jön létre, Csagatajev testi-anyagi érintéssel teszi még mélyebbé, bensőségesebbé a kontaktust. Megérinti a kezét, homlokát, majd e felületi érintés után a lelki-érzelmi azonosulást kifejezve erősen, hosszan megcsókolja az öregembert. Be-

szelgetésükben az előzőhöz hasonlóan, de árnyaltabb módon fogalmazódik meg Csagatajev küldetése.

Szufján, a tevéhez hasonlóan, kiszáradt testével, közönyével a dzsan nép állapotát, létezmódját mutatja. Rendíthetetlen nyugalma, ahogyan megfogalmazza és tudomásul veszi sorsát, szimbólumértékű, mert egyben a dzsan nép élethez-halálhoz való viszonyulását is kifejezi:

„... я здесь живу хуже всякого человека... Я умру здесь один...” (10)

Csagatajev válaszában benne rejlik az átértelmezett küldetés:

„... Я вот пришёл к тебе... ради своей матери и своего народа...” (11)

Ez a beszélgetés mindkettőjükben változást idéz elő: Csagatajev átértelmezi, a valóság lehetőségeihez igazítja feladatát, Szufján pedig mozdulatlanságából kilépve, Csagatajevvel elindul a boldogság megvalósítása felé. Csagatajev, miután küldetése a valóság próbakövén megmértetett (a teve, Szufján elindulása) népét megtalálva elindítja őket az új távlatok, térségek felé, miután feltámasztotta bennük az élni-akarást. E küldetése teljesítésében Szufján segítőtársává válik.

A „visszatérés” motívum az egész platonovi életműben jelenlevő, sajátos belső fejlődést mutató filozófiai alapfogalom. Mint a „vándorlás” motívum egyik alkotó eleme, a valóság megismerésének, a világot összerendező titokzatos törvények felismerésének lehetősége. A térbeli és szellemi visszatérés a küldetést teljesítő, harmónia és boldogság felé törekvő ember személyiségének, lét- és tudatállapotának gazdagabbá, árnyaltabbá válását is jelenti. Kirpicsnyikov és Csagatajev küldetésének alap gondolata hasonló: az emberi lét tökéletlensége és a harmónia közötti distancia leküzdése, a boldogság megvalósítása. Kirpicsnyikov az emberi boldogságot univerzális tartalommal és mértékkel értelmezi, Csagatajev az egyes ember létkategóriájára bontja.

A tudományos-fantasztikus trilógiában több nemzedék törekvéseinek végső összegzéseként, egy távoli tér- és időperspektívába vetítve valósulhat meg a harmónia. A „Dzsan”-ban Csagatajev egy személyben, a küldetés prometheusi teljesítésével elérhetőbb perspektívába közelíti az egyes ember önmegvalósításán alapuló boldogságot.

A boldogság, harmónia lehetősége nem a végtelen tér és időtávlatokban, hanem az ember közvetlen, természetes létközegében, a világmindenség elemeivel való harmonikus együttlétezés képességében rejlik. „A boldogság közel jár az emberhez” — ahogyan Platonov a kisregény egyik címváltozatában megfogalmazta.

IRODALOM

1. Е. А. Краснощёкова: О поэтике А. Платонова. Серия литературы и языка 1979/1. том 38.
2. Е. Толстая—Сегал: Натурфилософские темы творчества Платонова —20-х 30-х гг.
3. Н. Ф. Фёдоров: Философия общего дела. «Мысль» 1982 г. (Предисл. С. Г. Семеновой).
4. С. Т. Бочаров: Вещество существования — Выражение в прозе. (В «Проблемы художественной формы соц. реализма т. 2. Москва, «Наука» 1971)

„Потомки солнца” А. Платонов. „Советский писатель”, Москва, 1974 г. 111 о.
(A továbbiakban minden idézet ebből a kiadványból való)

2. Uo. 73. oldal.
3. Uo. 73. oldal.
4. Uo. 73. oldal.
5. Uo. 73. oldal.
6. Uo. 243. oldal.
7. Uo. 75. oldal.
8. Uo. 74. oldal.
9. Uo. 75. oldal.
10. Uo. 251. oldal.
11. Uo. 251. oldal.

**СОДЕРЖАНИЕ И ФУНКЦИЯ МОТИВА «ВОЗВРАЩЕНИЯ»
В ОСМЫСЛЕНИИ И ВЫПОЛНЕНИИ МИССИИ
(А. ПЛАТОНОВ: «ЭФИРНЫЙ ТРАКТ» 1928—1930
И «ДЖАН» 1933—1935)**

ЮЛИАННА КУЛАЧИК

Мотив «возвращения» — основное философское понятие, проявляющее своеобразное внутреннее развитие, присутствует почти во всех произведениях платоновского творчества. Этот мотив «возвращения» является составляющим элементом мотива «странничества», и таким образом он — одна из возможностей познания мира и постижения организующих мир таинственных законов.

Пространственное и духовное возвращение означает и обогащение, раскрытие, усовершенствование духовного и бытийного состояния человека, выполняющего миссию и стремящегося к гармонии, к счастью. Философское содержание миссии Кирпичникова и Чагатаева во многом имеет аналогичные черты, а именно: преодоление дистанции между гармонией и несовершенством человеческого бытия, осуществление счастья. Но в то же время Кирпичников осмысляет счастье как состояние универсального содержания и объема, Чагатаев же воспринимает его как бытийную категорию человека-индивидуума.